

een instrument wordt voor de Atheense samenleving om haar waarden en politieke legitimiteit te onderzoeken? Anderzijds is dat toch de voorwaarde voor een goed functionerende democratie: een kunst die het permanente waardebepalendebat vormgeeft?

Via het Elizabethaanse drama, waar de esthetische representatie een subtiele ideologische operatie is om geweld van staatswege te legitimeren, belandt Tindemans bij de representatie van de huidige politieke macht in België en hoe regels van in- en uitsluiting (naturalisatiewet) de waarden van de politieke werkelijkheid representeren. Voor een buitenstaander die niet vertrouwd is met de Belgische situatie, is het een te particulier betoog. Het maakt nieuwsgierig, dat wel, maar een rustiger opgebouwd en uitgebreider essay verdient de voorkeur.

Hoe dan ook, het is duizendmaal prikkelender dan Freddy Decreus' stoomcursus tragiek en filosofie, met zijn (tussen mateloos irriterende haken) voortdurende bronverwijzingen. Wat ons, posttragische wezens, kan redden is volgens hem een tegen-vertekening. De Oosterse grondhouding kan de Westerse mens helpen om de meervoudigheid van het leven te vatten en om het in al zijn beperkingen als finaliteit op zich te aanvaarden. Dat Dionysos alweer komt opdagen om de cultuur te vitaliseren, signaleert hij in procesmatige voorstellingen als van Josse de Pauw, para-logische voorstellingen à la Discordia, groteske happenings van Victoria, expressie-onistische grimassen van Eric de Volder, en ga zo maar door. De evocatie van de veelheid van na-

men zonder werkelijke explicatie, dat is de (post)tragische ervaring van dit artikel.

De bijdragen van Decreus, maar ook van Pieter T'Jonck, Steven de Belder en Frank vande Veire, blijven te zeer op zichzelf staan. Vande Veire wijdt veel pagina's aan Freuds *Totem und Tabu*, glashelder en zeker de moeite, maar de enkele kwinkslag naar *Oedipus of Hamlet* is te summier. T'Jonck op zijn beurt concludeert dat de huidige architectuur voor veel theatermakers een onbruikbaar instrument is. In een bundel over kunstbeleid had dit stuk waarschijnlijk meer synergie kunnen opleveren. De Belders betoog, hoe via het omhelzen van de mechaniek van de metafoer het domein van het theater en het alledaags gebruik van het begrip theatraliteit elkaar kunnen verrijken, is veel te conceptueel binnen dit kader. Het korte voorbeeld naar aanleiding van het werk van Jan Ritsema dat hij op het einde aanbrengt, slaagt er niet in dit recht te trekken. Volgens De Belder streeft Ritsema bij een voorstelling als *Verwantschappen* een toestand van alledaagsheid na door de niet-functionele en quasi-doelloze interactie in de informele setting van het repetitielokaal. Daarin loopt Ritsema vast volgens De Belder want een open presentatie zonder doelgestuurde interactie is onmogelijk (daarbij refererend aan de frame-theorie van Goffman). Juist doordat hij het werk zich laat afspelen in de coulissen wordt het supertheatraal en dus nooit alledaags.

Gelukkig is daarvoor een bijdrage van Ritsema zelf te lezen waarin – en zeker met Zizek nog in

het achterhoofd – duidelijk wordt dat hij niet bezig is met alledaagsheid of anti-theater maken. Hij droomt van theater waar representatie en presentie samenvallen: er staat wat er staat. Bovendien wil hij het wezenlijke kenmerk van theater uitbuiten: het live karakter. Hij worstelt met de notie van representatie, die, net als theatraliteit en imitatie, kernaspect van de spektakelmaatschappij is geworden en daar met veel meer virtuositeit wordt beoefend dan in het theater. Niet onvoorstelbaar dus, dat Ritsema kiest voor de presentie: het zijn, de communicatie, actie-reactie. En ja, dat is supertheatraal. Ritsema is zich daar ook bewust van, hij wil 'een voorstelling maken met oogjes, die weet dat er naar gekeken wordt en terugkijkt.'

Tachelet stelt in de inleiding hoezeer theorie en praktijk elkaar kunnen voeden. Dat dit niet eenvoudig is en de afstand vaak groot, blijkt uit de bijdragen van Ritsema en De Belder. Wat zou het mooi geweest zijn als deze bundel alleen had bestaan uit de bijdragen van Van den Dries, Vanhoutte, Tindemans, Jans, Pourveur en Ritsema. Allemaal op zoek naar de ruimte tussen presentie en representatie en hoe daarbinnen nieuwe esthetische en politieke betekenisprocessen gegenereerd kunnen worden. Combineer dat met een mooi essay van Butler en van Zizek. Organiseer een Wim Kayzer-achtig kringgesprek met de schrijvers en voeg dat als toetje toe. Dan zouden de verkenningen stappen zijn geworden. Om die te zetten, heb je richting nodig en die waaiert in deze opzet te veel uiteen.

Ellen Walraven

**DE VERSPEELDE
WERKELIJKHEID**
VERKENNINGEN VAN
THEATRALITEIT,
Van Halewyck, Leuven, 2002.
REDACTIE Luk van den Dries,
Steven de Belder,
Koen Tachelet
MET BIJDAGEN VAN
Christel Stalpaert
Paul Pourveur
Klaas Tindemans
Geert Opsomer
Gerard Mortier
Luk van den Dries
Frank vande Veire
Bart Verschaffel
Pascal Gielen
Rudi Laermans
Marc de Kesel
Geert Allaert
Freddy Decreus
Chiel Kattenbelt
Dirk van Bastelaere
Katrien Jacobs
Henk Oosterlinck
Stefan Hertmans
Jeroen Peeters
Bruno Verbergt
Hazim Kameledin
Jan Ritsema
Pieter T'Jonck